

BİR “DÖNÜM” POLİTİKA

H. Cevahir KAYAM*

GİRİŞ

1923-1940 yılları arasında tarımla ilgili haftalık, onbeş günlük ve aylık olarak yaklaşık 25 dergi ve gazete yayınlanmıştır.¹ Dönüm dergisi, “zamanın tek mesleki ve dava dergisi”² olması ve “tarımsal politikayı yönlendirmek amacıyla”³ çıkması bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır. Çıktığı dönem, sanayileşmede yeni iktisat politikalarının uygulanmaya başlandığı bir dönemdir. Sanayileşmenin devletçilik politikalarıyla hız kazanması, tarımda da yeni politikalara ihtiyaç göstermektedir. Fakat bu dönemde sanayileşmedeki gibi bütüncül tarım politikaları söz konusu değildir. Tarımı ülke ekonomisinin temel parçası olarak gören Dönüm yazarları, boşluğu görmüş ve bu alanda politika önerileri oluşturma yoluna gitmişlerdir. Derginin bu niteliği, çalışmamızın temelini oluşturmaktadır.

Ankara’da Haziran 1932’de çıkan Dönüm dergisi, toplam 56 sayı yayınlanmıştır. Ağustos 1936’da çıkan 44. sayıdan sonra dergi, maddi problemler nedeniyle, Kasım (II. Teşrin) 1939’a kadar yayınına ara vermiş; ikinci çıkışında ise dergi biçim değiştirerek küçük boy olmuş ve sayı numarasını birden başlatmıştır. Son sayı Ekim (I. Teşrin) 1940’da çıkan 12. sayıdır. Sahibi Dr. Suat Tahsin (Tekeli), Umum Neşriyat Müdürü Dr. Şevket Raşit (Hatipoğlu)’dur.

Derginin çıkmaya başladığı otuzlu yılların ilk yarısı, Cumhuriyetin siyasal devrimlerini, dönüşümlerini büyük oranda yaptığı dönemdir. Fakat

* Yard. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

¹ Ferudun Fazıl Tülbentçi, Cumhuriyetten Sonra Çıkan Gazeteler ve Mecmualar, *Başvekalet Matbuat Umum Müdürlüğü*, 1941.

² İ. Hakkı Sarıkaya, “Tarımda İz Birakanlar: Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu 1898-1973” *Türktarım*, 45, 1989, s.32.

³ İlhan Tekeli, Selim İlkin, “Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları: (Modernleşme Çabaları)” *Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000), Derleyenler: Şevket Pamuk-Zafer Toprak, Yurt Yayınları, Ankara 1988, s.39.*

bunların benimsenme derecesi ve ülkenin bu dönemdeki iktisadi gelişme düzeyi, “cumhuriyet rejiminin ... yerleşmesi”⁴ açısından yetersiz düzeydedir. Serbest Fırka deneyimi iktisadi gelişmenin sağlanamaması halinde, yönetimde “sallanmakta olan zemin üzerinde uzun süre duramayacakları”⁵ endişesini yaratmıştır.

Devletin “yerli özel sermayeyi desteklemek ve korumak”⁶ biçiminde ekonomiye müdahale ettiği 1930 öncesi dönem, ağırlıklı olarak liberal ekonomi politikalarının uygulandığı bir dönemdir. Bu politikaların beklenen gelişmeyi sağlayamamış olması ve dünya bunalımının yarattığı koşullar “devletçilik”i gündeme getirmiştir.⁷ Mustafa Kemal’in 1931 Ocak’ında İzmir’de yaptığı konuşmada ilk kez devletçilik, “Halk Fırkası programının bir unsuru”⁸ olarak belirtilmiştir. Devletçilik 1931 Mayıs’ında fırka programına girmiş ve 1937’de altı ilkeden biri olarak Anayasa’da yerini almıştır. 1932 yılından sonra ekonomiye devlet müdahalesi her gün biraz daha artmış, sanayi planları uygulanmaya başlanmış ve 1932-1939 dönemi ‘devletçilik dönemi’ olarak nitelendirilmiştir.

Dönüm, bu politika değişikliğinin başladığı yılda çıkmıştır. Temel amacı da tarım politikalarının belirlenmesinde etkili olabilmektir. Çalışmamız Dönüm’ün çıkışından kapanışına kadar geçen süreçteki “serüvenini” izlemek amacıyla değildir. Böylesi bir çaba makale boyutlarını hayli aşar. Burada daha çok çıkış amacı, yaklaşık bir buçuk yıllık süreçte (1-16. sayıları kapsayan bu dönem Dönüm’ün Türkiye tarımına nasıl baktığı ve neler önerdiğinin ortaya konabileceği bir dönemdir) tarım politikalarıyla ilgili görüşleri, eleştirileri ve önerileri ortaya konacaktır.

ZİRAATTE BİR FİKİR HAREKETİ

Dönüm dergisi, kendini “ziraatimizde bir fikir hareketinin başlangıcı” olarak nitelendirmektedir.⁹

Yeni bir fikir hareketine niçin ihtiyaç duyulmaktadır? Dergi, kendi çıkış tarihine kadar zirai ilerleme için yapılanları ülke gerçekleriyle bağdaşmayan

⁴ *Bilsay Kuruç, Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987, s.127.*

⁵ *Korkut Boratav, Türkiye’de Devletçilik, Savaş Yayınları, Ankara 1982, s.32.*

⁶ *Kuruç, a.g.y., s.125.*

⁷ *Devletçiliğe geçiş nedenleri ilgili olarak bkz. Boratav, a.g.y., s.97-100 ve H. Cevahir Kayam, Türkiye’de Tarım Politikaları (1928-1938), Bastılmamış Doktora Tezi, Y.T.Ü. 1997, s.46-66.*

⁸ *Boratav, a.g.y., s.59.*

⁹ *“Dönüm”, Dönüm, 1, 1932, s.1-5.*

uygulamalar olarak görmektedir. Yapılanlar, zirai bünye ile ilgili gerçeklere dayanmayan, soyut yorumlar olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla "emek" ve "para" boşuna harcanmaktadır, "zorakilik organik inkişafa hakim olmuştur." Yani ülke ziraatinin kendi öz olanakları değerlendirilmemiştir.

"Zoraki" olarak nitelenen, batının kendi doğal şartlarına uygun ziraai yöntemlerin, ülke şartlarına uymadığı halde (buna bakılmaksızın) olduğu gibi alınıp uygulamaya çalışılmasıdır.

Dönüm'ün batıya bakışı, onun pek de örnek alınacak bir hedef olmadığıdır. Çünkü batı, "yırtilan", "sarsılan", "alt üst olan", "içinde bin türlü inhilal (dağılma, erime) unsurları" taşıyan bir dünyadır. Bu unsurları, ilkel fakat zinde bünyemize taşımak, bu bünyeyi de hasta edecektir.

Batının iktisadi yapısı, sınıf olgusunu ortaya çıkarmış ve sınıf çatışmalarını gündeme getirmiştir. Bu ise sınıfların varlığını ve çatışmasını inkar eden "halkçılık" anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Halkçılık, "Cumhuriyetin benimsediği dünya görüşünden kaynaklanan"¹⁰ temel ilkelerden birisidir. Halkçılığın üstünde yükseldiği iktisadi temel ise küçük toprak mülkiyetinin yaygın olduğu köylülüktür. Dönüm, küçük köylülüğü tarım politikalarının merkezine koymakta ve böylece Batı'nın onaylamadığı "bünyesinin" ülkeye girişine engel olmaya çalışmaktadır. Köylüyü ekonominin temeline koymak Cumhuriyet yöneticilerinin iktisadi ve sosyal görüşleriyle de örtüşen bir olgudur. "Cumhuriyet rejimi(nin) köylüler ülkesinde kurulmakta"¹¹ olması halkçılığın ve küçük üreticiliğin (köylülüğün) önem kazanmasının başlıca nedenidir. Cumhuriyetin kuruluşundan beri "devrim belgelerinde ve TBMM görüşmelerinde, yeni devletin bir 'Köylü Devleti' olduğu ileri sürülmüştür."¹² "Köylü milletin efendisidir" sözü de bu anlayışın veciz bir ifadesidir.

1930'da Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey'in Türkiye'nin iktisadi yapısını çözümlerken söylediği Türkiye'yi "(a) ham mevat (hammadde) istihsal ve ihraç eden (üreten ve dışarıya satan), (b) mamul mevat ithal eyleyen bir memleket olarak görürüz. Türkiye'nin iktisadi hüviyeti (kimliği) ziraatçılıktır. İstihsal ve ihraç edilen mevat da bilhassa zirai ve hayvani ham maddelerdir. Nüfusumuzun üçte ikisi çiftçi ve ihracatımızın yüzde 75'i mevaddı ziraiye

¹⁰ Tekeli, İlkın, a.g.m., s.38.

¹¹ Kuruç, a.g.y., s.157.

¹² T. Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1838), İ.B.Ü. Yayınları, İstanbul 2002, s.137.

(tarım ürünü) olunca memleketin ana damarının ne olduğu meydana çıkar"¹³ sözleri, hem iktisadi yapıyı hem de bu yapı üstüne yükselen sosyal yapıyı çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Dergi, Batı ile Türkiye ilişkilerinde farklı bir yöntemin benimsenmesi gerektiği görüşündedir. Türkiye, hammaddesi bol, işlenmemiş, "kendi hayatını yaşamamış, serpilip büyümemiştir." Yani henüz Batı'nın zirai, iktisadi ve toplumsal ilişkilerini yaşamamıştır. Dolayısıyla var olandan "orijinal bir cihan çıkabilir." Bu nedenle uygulamaya çalışılan yöntemler değiştirilmelidir. Ziraatte "Yön" değişimine ihtiyaç vardır. Yapılacak şey, Batı ile (ilerdeki dünya) Türkiye'yi birbirine bağlamak değil, iki dünya arasındaki "hüviyet" ayrılığını görüp, "birincisinin yalnız ölçülerini, vasıtalarını" almak, "hüviyetini" bırakmak, "bunlarla sonuncudan yepyeni bir alem" ortaya çıkarmaktır. Bu yapılırsa ülke gerçeklerine uygun sonuçlar elde edilebilir ve zirai bünye "kendini bulur."¹⁴

Dönüm'ün olaylara bakışının temelinde "bilim" vardır. Bu bakış açısı, Cumhuriyet'in diğer ilkesi olan "pozitivist bilimcilik"¹⁵ ile örtüşmektedir. Mustafa Kemal 1923'te şöyle demektedir: "Arkadaşlar! Bundan sonra pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferi değil, iktisat ve ilim zaferleri olacaktır."¹⁶ Bu, Türk Devrimi'nin temel dinamiklerinden olan modernleşmenin "ilim"e dayandığını göstermektedir.

Bilime verilen önem, Dönüm'ü çıkaran Sait Tahsin (Tekeli) ve Şevket Raşit (Hatipoğlu)'nun yetişme biçimleri ile de yakından ilgilidir. Her ikisi de yüksek öğrenimlerini Halkalı Yüksek Ziraat Okulu'nda bitirdikten sonra Almanya'da doktoralarını yapmışlardır. Yurda döndükten sonra da Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde akademik yaşamlarına devam etmişlerdir.¹⁷

Dönüm, Batı'ya bakışının doğal sonucu olarak "memleket ilimciliği" kavramını kullanmaktadır. Öncelikle, zirai hayatta bilimsel çalışmaların yapılmadığı tesbit edilmektedir. Bilimsel gelişmelerin ülke şartlarına uyarlanması, eldeki kaynakların incelenmesi ve bunlara göre "yerli bir ilmin"

¹³ Kuruç, a.g.y., s.157.

¹⁴ "Dönüm", Dönüm, 1, 1932, s.1-5.

¹⁵ Tekeli, İlkın, a.g.m., s.38.

¹⁶ Tunaya, a.g.y., s.165.

¹⁷ Sait Tahsin ve Şevket Raşit'in kısa yaşam öyküleri için bkz. Prof.Dr. Sait Tahsin Tekeli, "Çaya Gönül Verenler: Prof.Dr. Sait Tahsin Tekeli", Çaykur Dergisi, 10, 1998. İ. Hakkı Sarıkaya, "Tarımda İz Bırakanlar: Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu 1898-1973" Türktarım, 45, 1989.

ortaya konması esas amaç olarak benimsenmektedir. Dönüm, bu bilinci yaratmayı ve bu alanda eserler vermeyi kendine hedef olarak seçmiştir.

Zaten uzun zamandır ziraatte egemen olan durgunluk yerini hareketlenmeye terk etmeye başlamıştır. Şimdi hakim olan eğilim de “ilimcilik”tir.¹⁸ Eskiden de “ilimleşmeyi” isteyenler olmuştur. Ama bunlar kişisel istekler olarak kalmıştır ve eldekiler sistematikten uzak, “yabancı şartlardan ve yabancı memleketlerden toplanmış” olanlardır. Bundan dolayı bu devir “malumatçılık” (bilgi, bilme) devri olarak nitelendirilmektedir.

Ziraatte “ilim endişesi” olmasına rağmen, henüz bir “zaruret” halini almamıştır. Bu alandaki diğer bir olumsuzluk da “ilmin metafizikleşmesi”dir. Böylece bilim bir araç olacağına “bizzat gaye olmuştur”. Zirai hayat ve üretim için değil, ilim için ilim yapıyor. İlimin hemen “kurulu vermesi” aceleciliği de vardır. Bu da her türlü bilginin aktarılması yanlışlığına yol açmaktadır. Öncelikle ilim “zaruret” haline gelmelidir. Acele edilmeden, ilmin “malumat” olmadığını, “say ile beslendiğini” bilerek çalışmalıdır. Dönüm’ün istediği “bütün mevzuunu ve materyalini etrafında çırpınan hayattan alan ilim”dir. Bu da “memleketçi bir ilim”dir.¹⁹

“Memleket ilimciliği”, “yerli kıymetlerin” gelişmesine yol açacak tek çözümdür. Bu, aynı zamanda ülke insanının büyük kuvvet ve yetenek taşıdığına olan inançtır. Bu yolla ülke insanı ziraat sahasında yeteneklerini ortaya koyma olanağına kavuşacaktır. Böylece “memleket ziraatçisi” bir şahsiyet olarak ortaya çıkacaktır. Ziraatin “ilerlemesi için onun kendi evladının meydana getirdiği dinamik bir fikir hareketinden kuvvet alması” zorunlu görülmektedir. Bu fikri benimseyenler dergi etrafında toplanmaya, fikirlerini, incelemelerini dergiye göndermeye ve abone olarak destek vermeye de çağrılmaktadır.²⁰

Bilimsel düşünme bir eğitim-öğretim ve yöntem sorunu olduğundan, ziraat hakkında herkesin söz söylemesini ve kendini yeterli görmesini Dönüm, bir zayıflık olarak görmektedir. Bu, belli bir bilinç ve kuvvet yaratılması önündeki engeldir. Yapılması gereken “ziraati iş edinenler arasında”, “mukadderat birliği” şuurunun yaratılmasıdır. Dönüm bunu amaçlamaktadır. Ancak böylece ortaya bir “Ziraat ammesi” çıkacaktır. Bu sayede de “ziraat kendi mukadderatına bizzat el koymuş olacaktır.”

¹⁸ Şevket Raşit, “Bizde Ziraat ve İlim”, Dönüm, 3, 1932, s.1-5.

¹⁹ Bu konuya “İkinci Yıla Girerken...” yazısında da değinilmiştir. Dönüm, 13, 1933, s.1-4.

²⁰ Dönüm’ün Tahrir Heyeti’nin 2. Sayının sonuna eklediği yazı, Dönüm, 2, 1932.

Sorunları olduğu gibi ortaya koymak Dönüm'ün temel prensibidir. "Bu sebepten Dönüm, realistiğe aşiktir." Ayrıca ziraati "millet iktisadının" bir parçası olarak gördüğünden aydınları "herkes"den ayırarak bu alanda söz söylemeye yetkin saymaktadır.

ZİRAİ YAPI VE ANLAYIŞ

Dönüm, ülkenin iktisadi yapısını bir bütün olarak ele almakta ve ziraati bu bütünün (önemli) bir parçası olarak görmektedir. Bir ülkenin iktisadi yapısı ziraat, sanayi, ticaret ve ulaştırma bölümlerinden oluşmaktadır. Türkiye ziraatin hakim olduğu iktisadi yapıya sahip bir ülkedir. Bu tespit yapılırken "iktisadiyatımızda yeri olan muhtelif şubelerin genişlik ve derinliklerini vakıyaya uygun surette ölçme" yönteminin kullanılmış olduğu özellikle vurgulanmıştır. Buna uygun olarak çalışanların sektörler arasındaki dağılımı, ihracatın sektörel payları verilerek, "ziraatin millet iktisadındaki derinliği ve genişliği" ortaya konulmaktadır. Çünkü ülkenin iktisadi yapısı hakkında söz söyleyenler "elde muayyen kıymet ölçüleri" olmadan ülkenin iktisadi yapısı hakkında yanlış teşhislerde bulunmaktadırlar.²¹

Tarımsal üretimin genel karakteri bazı sahil kesimleri hariç "ev iktisadiyatı" biçimindedir. Osmanlı iktisadi yapısı "mahalli iktisatlardan" oluşmuştur. Dolayısıyla bir "millet iktisadı"nın varlığından söz edilemez. Bunun nedeni "tarihi mukadderatın eseri olarak, büyük tevakkuflar (durma, bekleme)" olması ve "içtimai heyeti(in) birbirine zıt unsurlardan mürekkep" olmasıdır. Bu yapı İmparatorluğu "enerjik bir iktisat politikası" izlemek için gerekli "irade kuvveti, irade serbestisi"nden yoksun bırakmıştır. Ayrıca İmparatorlukta bir "Anavatan", bir "Hakim Millet" kavramı da yoktur. Fakat Anadolu fiilen bir "Anavatan" işlevi yüklenmiştir. Üstelik siyasi bir "mazhariyeti" (nail olma, şereflenme), bir imtiyazı olmamasına rağmen. Tersine Anadolu, "Osmanlı imparatorluğu çerçevesi içerisinde bir müstemleke gibi istismar olunan kocaman bir vilayet mevkiine gelmişti." Bu yapı da Cumhuriyet'e ziraatin hakim olduğu bir iktisadi yapı bırakmıştır.

Bu zirai yapı da geridir. Bu nedenle zirai üretim tabiat koşullarına bağlıdır. "Millet iktisadı"nın zayıflığı tabiat koşullarını denetim altına almayı ve ondan yararlanmayı olanaksız kılmaktadır. "İktisadiyatımızda tabiatı zoruna ram etmek (boyun eğdirmek) için ne teknik kuvveti, ne de sermaye bolluğu vardır. Millet iktisadımızın elinde başlıca "Say" vardır." Bu da köylerde

²¹ Şevket Raşit, "Türkiye İktisadiyatında Ziraat". Dönüm, 1, 1932, s.6-9.

yaşayanlardır. Bu nedenle Türkiye devleti de "geniş ve tehammüllü bir köylü tabakası üzerine kurulmuştur."

Dönüm'e göre Anadolu siyasi bir "kül" (bütün, tam) haline gelmiş olmasına rağmen, "içtimai" bir "kül" haline gelmemiştir. Bunun olması için "iktisadi bir beraberlik" in zorunluluğuna dikkat çekilmektedir. Oysa Anadolu'da "iktisadın bütün basamaklarına" rastlanmaktadır. Bu da Osmanlı'nın bir "Anavatan"ı olmamasındandır. Büyük devletlerin birer "metropol"u varken bu Osmanlıda yoktur. Anadolu Osmanlı çatısını taşıyan bir temel olmasına rağmen Osmanlı onu, "kendisinden saymamıştı." Anadolu'nun "başlı başına bir alem" olması için onu tanımak gerekmektedir.²² Tanımak, mevcut olanakları ortaya çıkaracak ve bunların kullanılması, gelişmenin önünü açacaktır.

Türkiye ziraatinin temel özelliği "umumi ziraat"a dayanıyor olmasıdır. Bu, ziraatin sadece ekip biçmekten ibaret olması anlamına gelmektedir. Bu algılama ziraatin diğer alanlarını ya görmeme ya da önemsememe sonucunu doğurmaktadır. Oysa ziraat bir "kül" halinde ele alınmalıdır.²³

Ziraat denince "umumi ziraat", "hayvancılık", "bahçe ziraatı" ve "ziraat sanatları" bir bütün olarak anlaşılmalıdır. Bunların genel içindeki durumları, ilişkileri ve önemleri ziraatin genel karakterini belirlemektedir. Fakat gelişmiş bir yapıda bunlardan hiçbiri tek başına belirleyici değildir.

"Türkiye'de ziraat geridir." "İş, teknik ve sermaye kuvvetlerinden ziyade" doğal koşullara bağlıdır. Gerilikten kurtulmanın yolu ise ziraati sürükleyecek alanı bulup ona yoğunlaşmaktır.

Türkiye'de "umumi ziraatin" ağırlığının olması hayvancılık, bahçe ziraatı ve ziraat sanatlarını geliştirilmeye muhtaç bırakmıştır. Özellikle ziraat sanatları "mahsulleri işlemek suretiyle daha irak pazarlara" açılmayı sağlayacak karakterdedir. Böylece "memleketimiz insanının işini kıymetlendirme, ham maddeleri işleyerek kıymetlerini artırmak" bu alanı geliştirecektir. Zirai alandaki en önemli olanak olan insan gücü (emek) böylece en verimli şekilde kullanılmış olacaktır.

Sorunlara bütüncül ve bilimsel bakma alışkanlığı olmadığından "ziraatin fikir ve iş alemi de ziraati böyle görmeğe alışmamıştır Bu sebeple de ziraat için yapılan fedakarlıklar çok vakit yanlış yerlere hasredilmiştir."

²² "Memleket Parçaları", Dönüm, 1, 1932, s.28-30.

²³ Şevket Raşit, "Türkiyede Ziraatin Bünyesi", Dönüm, 2, 1932, s.6-11.

Zirai anlayış da bilimsellikten uzak değerlendirmeler yapılması bakımından eleştirilmektedir. Herkes Türkiye'yi bir ziraat memleketi olarak görmektedir. Fakat bu yapının ve onun içinde saklı olan olanak ve güçlerin mevcut durumu ve ziraatin "amme işlerimizin muharrikleri (tahrik eden, harekete getiren, dürten) arasında" önemli bir rolünün olmaması ona söylendiği kadar değer verilmediğini göstermektedir.²⁴

Ziraat kendi başına bir varlık olarak alınmakta, toplumsal ilişkilerden soyutlanmaktadır. Oysa ziraatın bir iç düzeni olmakla birlikte kendi dışındaki dünya ile sıkı ilişkileri vardır. Gerilik veya ilerilikte bu ilişkiler etkilidir. Bu "millet iktisadı"nın düzeyidir. Düzeyin düşüklüğünü Türkiye tarihinde aramak gerekmektedir. Ayrıca "siyasi ve fikri hayatımız" da ziraatle yeteri derecede ilgilenmemiştir.

Diğer bir yanlış, ziraatın "sadece teknik bir iş olarak telakki" edilmesidir. Teknik yeniliklerin zirai geriliği yeneceği sanılmıştır. Burada da unutulmuş "ziraatın da iktisadın bir cüzü" olduğudur. Çünkü ziraat de sonuçta iktisadi bir işletmedir ve teknik bu işin sadece bir parçasıdır.

Öte yandan çoğu zaman ziraat denince tek bir bütünlük gibi anlaşılmaktadır. Ziraatın "ayrı ayrı "cüz"ler"den oluştuğu unutulmaktadır. Bu bakış açısı bütün kuvvetlerin bir parçaya yoğunlaşması, sorumlu kişiler değiştikçe politikaların da değişmesi sonucunu vermektedir. Oysa "bir memleketin ziraat bünyesini terkip eden cüzler, umumi ziraat, hayvancılık, bahçe ziraati, ziraat sanatları... gibi parçalar halinde gösterilebilir."

Ziraati "mukaddes" bir alan olarak da görmemek gerekmektedir. Bu bakış açısı insanı "tevekkül" ve "mahkumiyete" götürür. Ziraat "umumi hayatımızın bir parçasıdır" ve iyilik ya da kötülüğünü toplum ve devletle ilişkileri bağlamında düşünmek gerekir. Sonuçta ziraat "kuvvetlerimizi boşaltacak, kuvvetlerimizi işletecek" bir sahadır.

Ziraatle ilgili bu pasif durum, ilerlemeyi engelleyen önemli bir olumsuzluktur. Tarımın doğa koşullarına olan bağımlılığını doğal gördüğü gibi yenilikleri de dışlar. Dönüm'ün üzerinde durduğu tarımın geriliğindeki başlıca nedenlerden biri de doğaya olan bu bağımlılıktır ve bu ilişkinin kırılması önem verilen konulardan biridir.

²⁴ Şevket Raşit, "Bizde Ziraat Telakkisi", Dönüm, 2, 1932, s.1-5.

Tarımsal yapının geriliği, ürün çeşitliliği bakımından da kendini göstermektedir. Bir ürünün gerek ekim alanı gerekse üretim miktarı bakımından tarımsal üretimde büyük bir oran işgal etmesi, geri bir tarımsal yapıya işaret etmektedir. Söz konusu dönemde hububat, Türkiye tarımının belirleyici ürünüdür. Bu durum Dönüm'e göre de geri bir zirai yapının göstergesidir.²⁵

Hububat "insan gıdasının ve hayvan yemlerinin esasını teşkil" etmektedir. Türkiye'de hububatın önemi, "kendi yetiştirdiği kendisinin doyabilmesidir." "İhracat unsuru olarak memleketimiz için hububatın büyük bir manası yoktur." Fakat bunun için hububat üretiminin "bütün ziraatı ihtiva etmesi lazım gelmez." Gerek hububatın tarımsal üretim içindeki payı ve gerekse ekim alanlarının büyük kısmını kaplıyor olması, tarımı tek ürüne bağımlı hale getirmektedir. Hububatın diğer bir önemi de köylü kitlesinin büyük bir kısmının bu ürünü ekıyor olmasıdır. Bütün bunlar gelişmiş bir zirai yapıda olmaması gereken durumlardır.

"Ziraatimizin iptidailiği"nin sonucu olarak hububatın temel ürün olması dolayısıyla üretim daha çok "yerli ve zati ihtiyaçlar için yapılmaktadır." Bu durum ulaştırmadaki ve tarım tekniklerindeki geriliği göstermektedir. Bu nedenle "büyük ve geniş pazarlar için" üretim yapılamamaktadır. Oysa ulaşım olanaklarının gelişmiş ve ileri tekniklerin kullanıldığı yerlerde hububatın ağırlığı azalmakta ve diğer tarımsal ürünler önem kazanmaktadır.

Öte yandan geri bir zirai yapıya işaret eden tek ürün üretiminde yoğunlaşma (hububat), zirai yapıyı zayıf hale getirmektedir. "Çünkü bu karakterde ziraatlar, iktisadi buhranlara dayanamazlar. Bu söyleneni, 1931 de bizde hüküm süren hububat buhranı pek ala göstermiştir. Türkiyede hububat geniş bir yer tuttuğundan buhrandan büyük bir köylü tabakası müteessir olmuştur. Hele bunlar arasında büsbütün bir taraflı hububat ziraati yapanların canı daha çok yanmıştır."

Türkiye'nin bu tek taraflılıktan kurtulması gerekmektedir. Bunun için gerekli olan doğal şartlar da mevcuttur. Ürün çeşitlendirilmesine gidilmeli ve "bakliyelerin, ticaret ve sanayi nebatlarının yerleri genişlemelidir" Ayrıca "yemnebatlar" da ziraate sokulmalıdır. Bunların yapılması demek ziraatin ilerlemesi ve derinleşmesi demektir. Böylece ziraat tabiat koşullarını değiştirme olanağını elde etmiş olacaktır. Bu durum ziraatte hububat üretiminin azalacağı

²⁵ Şevket Raşit, "Türkiye Ziraatında Hububatın Manası ve Genişliği", Dönüm, 1, 1932, s.19-22. Aynı konuya Şevket Raşit, "Ziraatın Rükünlerinden: Türkiye'de Umumi Ziraat", Dönüm, 11, 1933, s.3-9'da da değinmektedir.

anlamına gelmez. Ziraat geliştikçe hububatın diğer ürünlere göre üretimi oransal olarak azalacaktır ama, verim artacağı için hububat üretimi düşmeyecektir.

ZİRAATİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mevcut iktisadi ve tarımsal yapının çözümlenmesi sorunların belirlenmesinin ilk basamağıdır. Bu genel bakıştan sonra tarımsal yapıyı etkileyen ve geriliğin sürmesine neden olan sorunlar ve bunlarla ilgili çözümler gelmektedir. Dönüm, tarımın geliştirilmesi konusunda önerileri ile dikkat çekmektedir. İncelediğimiz sayılarda ulaşımın geriliği, ziraat bürokrasisinin durumu, zirai sanatlara önem verilmemesi, makineleşmedeki çarpıklık, şeker sanayinin kuruluşundaki hatalar öne çıkan konular olmuştur. Bu alanlarda eleştiriler yapılırken politika önerileri de gerekçeleri ile ortaya konmuştur.

Ulaşım

Ulaşım, ülkenin iktisadi ve siyasi yapısını etkileyen bir sektördür. Siyasal ve toplumsal birliğin sağlanmasında ve devlet otoritesinin hissettirilmesinde önemli bir araçtır. Öte yandan “münakalat (ulaşım, ulaştırma), millet iktisadında bir "cüzütam"dır (bütünün ayrılmaz parçası). (...) Münakalatın iyi olmadığı yerde ziraat mahalli ihtiyaçlar üzerine biçilmiştir”. Ziraatin geriliğinde “münakalatın iptidailiği başrolü oynamıştır”.²⁶

Osmanlıdan beri Anadolu ulaşım yetersizliği içindedir. Bunun sonucu devlet otoritesinin ulaşamaması ve siyasi sorunlar nedeniyle “ziraat hayatında büyük bir kararsızlık” olmasıdır. Devletin erişemediği yerlerde idare amirleri despotlaşmış, “mahallin hayatını emmiş” ve “Anadolu köylüsünün takatını” bitirmiştir. Köylü içine kapanmıştır.

Ulaşım araçlarının yokluğu “ileri tekniğin” yayılmasını da önlemiştir. Zirai ürünler alınıp taşınamamıştır. Üretici üretim artışı ihtiyacı duymamıştır. Ulaşımın açık yerlerde gelişme olurken diğer yerler içine kapanmıştır. “Bugün de Anadolu'nun üçte ikisi eyi nakil tesisatından ve nakil vasıtalarından mahrumdur”. Bunun sonucu olarak bir bölgede üretim fazlası varken, diğer bir bölge kıtlık çekmektedir. İç ve dış piyasalara üretim yapılamamaktadır.

Mevcut 5324 km.'lik demiryolu yetersizdir. Şoseler yeterli uzunlukta değildir. Deniz nakil vasıtaları “çok fakir”dir. Mevcut ulaşım altyapısı ve araçları da birbirini tamamlar nitelikte değildir. Devlet elinde bulunan

²⁶ Şevket Raşit, “Türkiyede Ziraat ve Münakalat”, Dönüm, 2, 1932, s.6-10.

"münakalat tesisatı" da "kazanç" esasları üzerine çalışmaktadır. Oysa ziraat için "biraz ferağat eylemesi" gerekmektedir.

Görüldüğü gibi ulaşım sorununa bütüncül bakış dikkat çekicidir. Uygulanmakta olan "bir karış fazla şimendifer" politikası tek başına yeterli görülmemektedir. Ashında Cumhuriyet yönetimi de bunun farkındadır. Uygulanan demiryolu politikası, eldeki mevcut kaynakları verimli kullanma isteğinin bir sonucudur. Ülke güvenliği endişesinin de bu politikada etkili olduğu düşünülürse, temel iki amacı (diğeri de ülke kaynaklarını ekonomiyeye açma) gerçekleştirecek en iyi araç demiryoludur. Ayrıca bu dönemde tarımsal mallar için sağlanan indirimli tarife olanakları tarıma yönelik politikalarda kullanılan araçlardan biri olacaktır.

Makineleşme

Tarımsal üretimi artırmanın yöntemlerinden biri de makineli tarımdır (entansif tarım işletmeciliği). İşlenecek tarımsal arazilerin bol, nüfusun az olması nedeniyle Cumhuriyet yönetimi savaş sonrasında itibaren tarımda makineleşmeyi teşvik edici önlemlere baş vurmuştur. Bu politikaların sonucunda traktör ve diğer tarımsal aletlerde (pulluk, mibzer vb.) önemli artışlar sağlanmıştır. Dünya ekonomik bunalımıyla birlikte (yakıt fiyatlarının artması, tarımsal ürün fiyatlarının düşmesi) traktörle ilgili teşviklerden vazgeçilmiştir.²⁷

Dönüm makineleşme çabalarını, tarımda yapılanların bütünü dikkate almayan anlayışın yarardan çok zarar getirdiği bakış açısına uygun olarak plansız, programsız bir hareket olarak değerlendirmektedir.²⁸ Benzinin pahalı oluşu, yetişmiş insan gücünün olmaması, yedek parça bulunamayışı ve gelen makinelerin ülke şartlarına uymayışı Anadolu'ya gelen makineleri kısa sürede üretim dışı bırakmıştır. Ülke "makine maşatlığı"na (mezarlığına) dönmüştür.

Bu konudaki temel yanlış önceliğin tarımsal ürünlerin değerine satılması ve daha fazla üretim için pazar bulunması çabalarına verilmemesidir. Ancak bundan sonra üretim artışı ve bunun için makineleşmek düşünülebilir. Üretim artışına bağlı olarak tarımsal ürünlerin fiyatları ve pazar sorunu Dönüm'ün sıklıkla ele aldığı konulardan olacaktır.

Zaten Dönüm, tarımsal ilerleme için her ne olursa olsun Batı'nın kullandığı teknik araçları alalım görüşünde değildir. Fakat dönemin modası "teknik" olmuştur. Teknik, gelişmiş makineleri almak olmamalıdır. İleri teknik,

²⁷ Tekeli, İkin, a.g.m., s.82-88. Ayrıca bkz. Kayam, a.g.y., s.86-102.

²⁸ Ş.R., "Vakıalar ve Düşünceler: Makine Maşatlığı", Dönüm, 5, 1932, s.28-30.

kendine uygun toplum hayatı yaratır ve onunla var olur. Bu nedenle ileri bir tekniğin nakli yetmez, onu yaşatacak şartları da oluşturmak gerekir. Aksi halde teknik, kendi şartını “dehşetli bir sarsıntı ile” yaratır. Ziraatın geri olması ileri teknik kullanılmamasından değil, bütün bir iktisadi yapının geriliğindedir. Ziraatte ileri teknikler için büyük sermaye, “tabiat insanı” yerine “teknik insan” ve zirai organizasyon gereklidir. Tekniği “kendi şartlarımıza ve insanımızın zaruretlerine” uydurmak gerekir. Teknik kendi insanını değil, insan kendi tekniğini yaratmalıdır.²⁹

Ziraatin geri olduğunda herkes hemfikirdir. Bunu aşmanın yolu “modern ziraat”te görülmektedir. Modern ziraatin ne olduğu konusunda ise fikir birliği yoktur; kimilerine göre gelişmiş ürünler (iri hayvanlar, renkli meyveler vb.), kimilerine göre ise ileri teknikler. Asıl sorun kazançlı ve verimli ziraat yapmaktır. Bu da mutlaka modern ziraat değildir. Dönüm’e göre çözüm kendi ziraatimizin şartlarından çıkacaktır.³⁰

Türkiye ziraatinde doğa çok belirleyicidir. Sermaye ve teknik olanaklar zayıftır. Tek olanak çiftçinin iş kuvvetidir. “Türkiye ziraati, ancak çiftçisinin işine yaslanarak kalkınabilir”. Fakat köylünün işini “tamamı ile istismar ettiği iddia olunamaz”. Birçok yerde yılın üçte ikisini boş geçirir. Ayrıca “çiftçinin çalışmasında ahenk yoktur”. Kuvvetini rasyonel ve düzgün bir teknikle kullanamaz. Yapılması gereken “işin nizamlandırılması ve organize edilmesi”dir. Ancak bundan sonra “sermaye muhteviyatı” doğacaktır. Teknik de “şiddetlenen ve artan işle kurulacaktır”.

Sınıf Çatışmalarını Önlemenin Bir Yolu Olarak Ziraat Sanatları

Tarım, nasıl ki bir bütün oluşturan iktisadın bir parçası ise, ziraat sanatları da umumi ziraat, hayvancılık ve bahçe ziraatleri gibi tarım sektörünün bir parçasıdır.³¹ Ziraat sanatlarının önemi, zirai ürünleri işleyerek onları kıymetlendirmesi, endüstrinin zirai üretime hakim olmasını önlemesi, fiyat değişmelerine karşı üreticiyi koruması ve sermayenin belli ellerde yoğunlaşmasını önleyerek sınıf çatışmasına engel olmasından ileri gelmektedir. Ziraat sanatlarının endüstrileşmeye bir alternatif olarak sunulmasında küçük üreticilik (kooperatiler) yoluyla Batı’nın iktisadi gelişme modelinin tersine, daha ortaya çıkmadan toplumsal sınıfların gelişmesine engel olunması ve

²⁹ Şevket Raşit, “Ziraat ve Teknik”, Dönüm, 8, 1933, s.1-4.

³⁰ Şevket Raşit, “Türkiye’de Ziraat ve İş”, Dönüm, 9, 1933, s.1-4.

³¹ Şevket Raşit, “Ziraat Rükünlerinden: 1. Ziraat Sanatları”, 4, 1932, s.4-12.

servetin dengeli dağılımını sağlayarak çatışmasız bir toplum yaratılması amaçlanmaktadır.

Ziraat sanatları, ziraatin bir parçasıdır ve zirai ürünleri işleyerek onları kıymetlendirir. Geri ziraatlerde ziraat sanatları gelişmemiştir. Bizde de bu alanın gelişmemiş olduğu belirtilerek devletin "bir ziraat sanatları politikası" olmadığına dikkat çekilmektedir.³² Bunu da ötesinde bu alanı kabul etmek istemeyenler ya da onu endüstri içinde görenler vardır. Münevver ziraatçilerin çoğu da bu alanı "ziraat tedrisatı arasında sadece bir ders grubu olarak tanıyorlar". Kaldı ki eğitimde de bu alanın mahiyeti tam olarak ortaya konmamıştır. İktisadi anlam ve önemlerinden ziyade ziraat sanatlarının teknik şekilleri ile ilgilenilmesi, bu sanatların sayılarının şahıslara göre değişmesi bu alandaki eksiklik olarak görülmektedir.

Ziraat sanatları alanına giren faaliyetlerin neler olduğunun belirlenmesindeki ölçütün önemi üzerinde de durulmaktadır. Çünkü bu, ziraat sanatları ile endüstri arasındaki ayrımı da sağlayacaktır. Zirai işletmelerde ve bu birimlerin ürettiği zirai ürünleri ham madde olarak kullanan işler (üretim) zirai sanatlardan sayılmaktadır. Bunların varlığı ve gelişimi üretimi kıymetlendirecek, çabuk bozulan, hacimli ürünlerin yerinde işlenmesini sağlayacaktır. Ziraat sanatları ispiroculuk, şarapçılık, sütçülük, konservecilik, şekercilik ve kurutmacılıktır.³³ Ham madde olarak zirai ürünleri kullanan, ama belli bir işletmeden kopuk, ham maddesini değişik birimlerden toplayan işletmeler ise endüstri olarak görülmektedir.

Dönüm, ziraat sanatlarının varlığı ve geliştirilmesini hem üretimin değerlendirilmesinin bir yolu hem de endüstrilerin zirai üretime hakim olmasına bir alternatif olarak sunmaktadır. Batının iktisadi yapısını belirleyen büyük sermaye ve endüstriler, sınıf olgusunu ortaya çıkarmıştır. Giriş'te belirtildiği gibi bu da sınıf çatışmalarının sonucu olarak Batı'yı "yırtilan", "sarsılan", "alt üst olan" bir toplum haline getirmiştir. Dönüm'e göre ziraat sanatlarının gelişmesi küçük zirai işletmeleri geliştireceği için bu sorunların ortaya çıkmasını önleyebilir. Endüstri ise bu yapıda belli ürünlerin işlenmesi ile sınırlanarak ekonomideki yerini alacaktır.

"Millet iktisadı"nın parçalarından olan ziraat, sanayi, münakalat ve ticaretin birbirleriyle ilişkileri ve gelişmişlikleri dengeli olursa millet iktisadı düzenli olur. Eğer biri diğerinden kopuk ve aşırı büyümüşse hastalık var

³² Şevket Raşit, "Ziraat Rükünlerinden: I. Ziraat Sanatları", 4, 1932, s.4-12.

³³ "Millet İktisadı", Dönüm, 5, 1932, s.1.

demektir. Dünyadaki “endüstri şişkinliğinden” hastalanmış millet iktisatları (krizin merkezi olan ülkeler) bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. Türkiye’de de “endüstrinin bir vecihli (uygun, güzel, hoş) beslenmesi temayülleri” gözlenmektedir. Fakat tek başına bu alanın geliştirilmesi millet iktisadı için zararlı görülmektedir.³⁴

Ziraat sanatlarının fiyat değişmelerine karşı üreticiyi koruyucu bir özelliği de vardır. Zirai ürünlerin pazara aynı anda çıkması fiyatları hızla aşağı çekmektedir. Ayrıca ham ve taze zirai ürünlerin yeterli ihracının olmaması ziraat sanatlarını zorunlu kılmaktadır.³⁵ Böylece üretici ürününü işleyecek, bu olumsuzluklardan kurtulacak, geliri artacak ve işleme sonrası artıkları gübre ve hayvan yemi olarak değerlendirecektir. Ayrıca bu ürünlerin işlenmesi iktisadi bir kıymet yaratacak ve ileri teknikleri ziraate sokacaktır. Dolayısıyla bu alan bir devlet politikası olarak düzenlenmelidir.

Ziraat sanatları ile ilgili bir devlet politikasının olmaması bir yana, ziraat sanatlarının endüstrileşmesi sorunu olduğu belirtilmekte ve buna en iyi örnek olarak da şeker sanayi verilmektedir. Endüstrileşmenin fazla sermaye, ileri teknik açısından istenmesine karşılık aynı işi yapacak büyük ziraat işletmeleri ve özellikle kooperatiflerin kullanılması önerilmektedir. Önerinin temel dayanağı da köylünün ürününü işleterek servetini artırma olanağına kavuşmasıdır.

Endüstriye savaş sonrası verilen önem bir “endüstri taassubu” halini almaktadır. Oysa bir yöne yüklenme millet iktisadının ahengini bozar. Durum öyle bir hal almıştır ki iş, hammaddesi ve tekniği olmayan endüstrinin kurulmasına varmıştır. Bunlar için ham madde ithal edilmektedir. Öte yandan ülkede yetişen ham maddelerin satışında zorluk çekilmektedir. Bunun yanı sıra yeni tekniklerin ithalatı dış ticaret açıklarına neden olmaktadır. Ayrıca ortaya “bazı maceraperest müteşebbis tipleri” çıkmıştır. Bu da “servetin muvazeneli” dağılımını bozmuştur. Zirai ürünlerin fiyatları düşerken, endüstri mallarının fiyatlarının artması makası iyice açmaktadır. “Mahdut bir zümre için Türkiye nüfusunun üçte ikisi böyle ağır bir yük altına sokulmamalıdır”. Endüstri politikasında öncelik ziraat sanatlarına verilmeli, ham maddesini doğrudan doğruya ziraatten alan sanayi de bunun yanında olmalıdır.

³⁴ “Millet İktisadı”, Dönüm, 5, 1932, s. 1.

³⁵ Şevket Raşit, “Türkiye’de Ziraat Sanatları ve Endüstri”, Dönüm, 5, 1932, s. 1.

Endüstri ile ziraat sanatları arasındaki ayrımın bir başka yansıması da sermaye birikimi alanında kendini göstermektedir. Sermaye birikiminin niteliği sınıf çatışmalarını ortaya çıkarması bakımından önemsenmektedir. Bu yüzden "sermaye temellükü" (mülk edinme, sahip olma) ve "sermaye terakümü" (birikme, yığılma, toplanma) ayrımı yapılmakta, ziraat sanatları (kooperatifler) yoluyla sınıfsal çatışmaların önüne geçileceği savunulmaktadır.³⁶

"Kapital" in yaşadığımız devre adını verdiğiinden hareketle, sorun "kapitalist" ile "işçi" arasındadır ve sermayenin şahsileşmesi bu sorunu doğurmaktadır tesbiti yapılmaktadır. Kapital ile iş (işçi) arasındaki kavga "büyük sermaye terakümleri" nin şahsileşmesinden, bir başka ifade ile "büyük sermaye temellükleri" nden olmuştur. " "Büyük sermaye temellükleri" meydana getiren, fakat sonradan bunları azgın sermaye temellükleri haline koyan mekanizma "anonim şirket" tir". Bunun yanı sıra teşebbüs ruhu ve devlet korumacılığı da "sermaye temellükü" nde diğer önemli unsurlardır.

"İnkışaflarının başlangıcında ve sonraları, Avrupa devletleri, amme kuvvetlerini böyle, milli sermayelerin terakümü namına sayılı fertlerin eline vermişlerdir". Bu kuvvetin şahsi menfaatler için kullanılması kapitalist ile işçi arasında sorunlara yol açmaktadır. Yoksa elbette ki büyük sermaye yatırımları için büyük sermaye iktisaden gereklidir ve bu tek başına sorunun kaynağı olarak görülmemektedir.

İktisadi kalkınma için "genç millet" ler Avrupa' nın yolunu izlemektedir. Ülkemiz de bunlardan biridir. Fakat bizde henüz "sermaye temellükü" olmadığından kapital ile iş arasında da sorun yoktur. Ama "Türkiye' (nin) de millet iktisadının büyük sermaye terakümlerine ihtiyacı vardır". Bunun için de amme kuvvetlerinin çalıştırılması gerekmektedir. "Büyük sermaye terakümlerinin bizde de şahsi büyük sermaye temellüklerine doğru değil milli sermaye terakümlerine doğru gitmesi" ne dikkat edilmesi uyarısı yapılmaktadır. Yoksa aynı hatalara düşülmüş olur. Bunun mekanizması da "anonim şirket" değil, "kooperatifler" olarak gösterilmektedir. Böylece "büyük sermaye temellüklerinin" önüne geçilecek ve "servet bir örnek dağılacak ve cemiyet sağlam esaslara dayanacaktır".

³⁶ Şevket Raşit, "Büyük Sermaye Temellükleri mi Yoksa Büyük Sermaye Terakümleri mi?", 10, 1933, s.1-5.

Ziraat Sanatları ve Şeker Sanayi

Ziraat sanatları konusunda üzerine önemle durulan konular şeker üretimi ve bunun yan ürünü olan ispirto üretimidir. Bilindiği gibi yerli şeker üretimi 1926 yılında üretime başlayan Uşak ve Alpullu şeker fabrikaları ile gerçekleştirilmiştir. Bunlar “devletin güçlü desteği” ile kurulmuş özel şirketlerdi.³⁷ Fakat “1935 yılına gelindiğinde, kişi başına şeker tüketimi hala oldukça düşük bir düzeydedir. (...) Düşük tüketim düzeyinin başlıca nedeni düşük üretim ve dolayısıyla yüksek maliyetlerin şeker fiyatlarında ortaya çıkardığı aşırı artışlardır. Örneğin Danimarka’da bir kilo şekerin satış fiyatı 12,1 kuruş civarındayken Türkiye’de şekerin fabrikalardan çıkış fiyatı kristal şekerde 36-37 ve kesme şekerde 40 kuruşu bulmaktadır. Dört beş yıldır değişmeyen şeker fiyatlarına rağmen tüketim 75.000 tondan 50-55.000 tona düşmüştür. Şeker fabrikalarının 75.000 ton olan üretim kapasitelerinin ise ancak %70’i kullanılmakta ve 50.000 ton civarında şeker üretilmektedir”.³⁸ Birtakım olumsuzluklarına rağmen şeker üretimi tarımda üretilen mallar arasına yeni bir ürün olan şeker pancarını sokmuş, bu da yeni tarım tekniklerinin ülkeye girmesine yol açmıştır.³⁹

Şeker sanayi ile ilgili eleştirilerin başında kuruluş yerlerinin seçimindeki yanlışlıklar gelmektedir.⁴⁰ Genel olarak sanayi yerlerinin seçimi iktisadi gereklere göre değil, “emri vakiler ve tesadüflerle” olmaktadır. Bunda sanayileşmenin yeni olması, kurulacak sanayi için kendi bölgelerinin uygun olduğunu göstermek için çalışan heyetler ve yapılan başvurular etkilidir. Kuruluş yeri seçiminde “nüfuzu olanın hükmü”, “muayyen birkaç kişinin arzusu, hatta inadı ve ısrarı” öne çıkmaktadır. Şeker fabrikaları için yer seçiminde, kapitalin –devlet tarafından sağlandığından- uygun yere gitmesi kaydıyla en belirleyici unsur “ham madde”dir. Çalışacak “amale” yurdun her tarafında bulunabilir. Şekerin nakliyesi de fazla önemli değildir. Şeker pancarı üretim için ülkemizde ham madde olarak seçildiğinden fabrikalar, şeker pancarı yetiştirme alanlarına yakın yerlere kurulmalıdır. Fakat pancarın yetişeceği yer de usulüne uygun seçilmelidir.

Kurulan iki fabrikanın yeri de yanlış seçilmiştir. Uşak fabrikası çevresindeki iklimin elverişsizliği nedeniyle “pancarı çok uzak mahallerden

³⁷ Boratav, a.g.y., s.79.

³⁸ Kayam, a.g.y., s.236.

³⁹ Kayam, a.g.y., s.240.

⁴⁰ Şevket Raşit, “Şeker Sanayinin Kurulma Yerleri”, Dönüm, 8, 1933, s.5-10.

getirmektedir". Ayakta kalması verilen imtiyazlar ve koruma önlemleri sonucudur. Eskişehir'de kurulması düşünülen fabrika için de benzer nedenler geçerlidir.⁴¹

Kuruluş yeri seçiminden başka fabrika büyüklüklerinin (optimal ölçek) önemi üzerinde de durulmaktadır. Çünkü "fabrikalar bir memlekette en uygun büyüklükte yapılmamışlarsa, onların bir taraflı faydalarına mukabil bir çok zararları olur".⁴² "Şeker sanayii, sanayi için şeker sanayi şeklinde telakki edilmişse" fabrikaları büyük ölçekte kurmak gerekir. Türkiye bunu düşündüğünden eskileri büyütmede, yenilerinin daha büyük olmasını istemektedir. Bu alanda fabrika büyüklüğü yalnız "endüstri ruhuna" bırakılmamalıdır. Bu fabrikaları ziraatin gelişmesi için bir vasıta saymak gerekir. Amaç "ziraatin yetiştirdiği ham maddenin işleme ve böylece çiftçiliğin ilerlemesi" olmalıdır. Fabrikalar "kurulduğu yerin muhitinde temin edebileceği pancar miktarına göre" bir büyüklükte olmalıdır. Oysa buna göre hareket edilmemektedir. "Bugün Türkiyede şeker sanayii normal bir atmosfer içinde değildir". Mevcutlar büyütülmekten vazgeçilmeli, yenileri kurulurken de çevrelerinden temin edecekleri miktara göre büyüklükleri saptanmalıdır.

Şeker üretimi ile ilgili üzerinde durulan bir başka konu şeker pancarı üretimindeki sorunlardır. Bunların başlıcaları verimlilik, tohum, nadas, iklim ve gübredir. Pancar veriminin düşüklüğü ile ilgili başlıca iki görüş olan üretimin "küçük işletmeler tarafından ve dar sahalarda yapılması" ve suni gübre kullanılmaması ve makineli ziraat olmamasına değinilerek her ikisi de "yarım" düşünceler olarak nitelendirilmektedir.⁴³ Oysa dar alanlarda yapılan ziraat pancar için daha verimlidir. Asıl sorun "pancar ziraatinin verimini çoğaltmaktır". Bunun için de iklim, ekim yeri, ekim usullerinin iyi bilinmesi gerekir.

⁴¹ "24 Nisan 1933 tarihli "Resmi Gazete"de çıkan 14162 numrolu kararname ile, Eskişehir, Bilecik, İzmit, Bursa vilayetleriyle Kütahya vilayetinin merkez ve Tavşanlı kazalarında şeker fabrikası açmak ve işletmek üzere 3 milyon lira sermayeli bir sınıai şirket meydana getirmeği tahhüt eyleyen İş Bankasına 25 sene müddetle imtiyaz verilmiştir" haberinden sonra "bizde şeker fabrikalarının kurulacakları yerlerin seçilmesinde tabii ve iktisadi şartların aranmadığı ve daha ziyade müteşebbis arzusunun esas olarak alındığı" eleştirisi tekrarlanmakta "bununla beraber bu yeni muntakalar şeker fabrikası için hepsinden elverişli görülebilir" denmektedir. "Ayn Gidişi", Dönüm, 13, 1933, s.38.

⁴² Sait Tahsin, "Şeker fabrikalarının Büyüklükleri", Dönüm, 12, 1933, s.20-25.

⁴³ Şeyda Ziya, "Türkiyede Pancar Verimi", Dönüm, 9, 1933, s.15-18.

Gübrenin kullanımı ile ilgili sorunlara da dikkat çekilmektedir. Her şeyden önce ileri ziraatler gübre kullanmaktadırlar.⁴⁴ Ziraatimiz geri olduğundan, öncelik teknik ilerleme ve toprağın iyi işlenmesine verilmeli, gübre kullanımı sonra düşünülmelidir. Kaldı ki çiftlik gübresi yeterince kullanılmamaktadır. Öncelik buna verilmelidir. Suni gübre ülkemizde hem sınırlı miktarda kullanılmaktadır hem de sorunludur. Bu kullanım da gereklilikten çok “ecnebi firmaların ajanları”nın ticari kazaç kaygısıyla propaganda ve satış yapmasındandır. Oysa tüccar da köylü de suni gübreyi tanımamaktadır. Fiyatlar da tüccarın arzusuna göre oluşmaktadır. Henüz hangi toprak ve ürün için ne tür gübre kullanılması gerektiğinin araştırmaları da yapılmamıştır. Uzun vadede ise gübre kullanımı gerekli olacaktır. Çünkü şeker pancarı gübre isteyen bir üründür ve bu yapılmadığından bir süre sonra toprak kuvvetten düşecektir. Bu nedenle çiftlik gübresi kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.⁴⁵ Asıl sorun şeker sanayinin ziraatte gerekli etkileri yapmamış olmasıdır. “Zira, ne şeker sanayii, tamamen ziraate yönelmiştir, ne de şeker pancarı ziraati bizde tam, doğru ve dürüst bir şekilde yayılmaktadır”. Yetiştirmede, toprak işleminde, ekimde, bakımda ve toplamada kusurlar vardır.

Şeker sanayinin ziraatten kopmasının temel nedeni endüstri şeklinde kurulmuş olmasına bağlanmaktadır. Şeker sanayi, “doğrudan doğruya Ziraat Sanatları arasında bulunması icap eder”.⁴⁶ Böyle olmadığı için ziraatle bağları gevşemiştir. Bu sanayi hammaddesini ziraatten aldığından bunları çevresinden ve en kısa yolla sağlamalıdır. Kalan artık da (yem, ispirto ve gübre için) ziraate dönmelidir. Örneğin şeker üretiminin arttığı iyi bir hayvan yemidir ama gerekli önem verilmemektedir. Oysa hayvancılığın gelişmesine büyük katkı yapacak özelliğe sahiptir.⁴⁷

Şeker sanayi girişimlerinin “fert ve millet iktisadimize zararlı olan kusurları”ndan biri de “tohum meselesi” olarak görülmektedir.⁴⁸ Şeker üretimi için başlayan pancar ziraati sekiz senelik olmasına rağmen tohum dışardan gelmektedir. Mevcut iki ve Eskişehir’de kurulmakta olan fabrika tohum ihtiyacını artırmaktadır. Ülke ihtiyacı olan 80.000 ton şeker üretimi için 400-

⁴⁴ Şeyda Ziya, “Ziraatimiz ve Suni Gübreler”, Dönüm, 8, 1933, s.16-20.

⁴⁵ Şeyda Ziya, “Türkiyede Şeker Pancarı Ziraati ve Çiftlik Gübresi”, Dönüm, 13,1933, s.15-19.

⁴⁶ Sait Tahsin, “Türkiyede Şeker Sanayii ve Ziraat”, Dönüm, 7, 1932, s.25-28.

⁴⁷ İbrahim Arif, “Türkiye Yemi Maddelerinden: Şeker Sanayii Bakayası”, Dönüm, 9, 1933, s.11-14.

⁴⁸ Şeyda Ziya, “Türkiyede Pancar Tohumu Meselesi”, Dönüm, 10, 1933, s.9-11.

450.000 dönüm arazide şeker pancarı ekilmelidir. Dönüme 3 kg. hesabı ile ihtiyaç duyulan tohum miktarı 1.200.000 ile 1.350.000 kilodur. Bu miktarın ithal edilmesi, dış ticareti olumsuz etkilemektedir. Bu durum şeker fabrikalarının kurulma felsefesine de aykırı görülmektedir. Amaç şekeri yurt içinde üretip ithalata bağımlı olmaktan kurtulmaksa, bu tohumda da yapılmalıdır. İthalatın aksamaması, şeker üretiminin durması sonucunu yaratacak boyuttur.

Yerli tohum üretiminin iki olumlu sonucunun olacağı düşünülmektedir: çiftçilere yeni iş olanağı ve ülke şartlarına uygun pancar üretimi. Oysa getirilen tohum cinsleri verimi az, şekeri bol pancar yetiştirilmesine yaramaktadır. Bu da çiftçinin harcadığı emeğe karşın az ürün alınmasına yol açmaktadır. Yerli tohum üretimi için seçilecek cins bu nedenle "hem bol pancar ve hem de elverişli şeker ihtiva" etmelidir. Böylece çiftçinin kârı da artmış olacaktır.

Ziraate şeker pancarının girmesi, "ziraatin derinleşmesi"ne doğru atılmış bir ilk adım olmuştur.⁴⁹ Böylece usulüne uygun nadas uygulaması ile işletme sistemleri değişikliğe uğrayacaktır. Anadolu'da yıllardan beri uygulanan nadas, "işletme sistemleri bakımından kusurludur ve tekniği de noksandır". Ekilecek arazi çok, nüfus az olduğundan bütün topraklar işlenememektedir. Nadas bu bakımdan en doğru yöntem olarak kullanılmaktadır. Şeker pancarı için nadastan faydalanmak büyük kazançtır. Nadas toprakta suyun tutulması ve korunmasını sağladığından arazinin geniş olduğu memleketlerde üretimi artırmanın en iyi yoludur. Çiftçi çalışmadığı zamanlarda nadasla uğraşarak "iş ve işletme vasıtalarını tam bir surette istismar" edebilir. Şeker pancarına uygun nadas uygulaması yaygınlaşabilirse yeni ürün, yeniliklere yol açmış olur.

Şeker fabrikaları kurulurken iklimin dikkate alınmaması bir başka eksikliklerdir. "Bizde şeker fabrikaları iklimce pek elverişli olmayan mahallere yerleşmektedir".⁵⁰ Yağış miktarı göz önüne alındığında "Uşak mıntıkasında ve aynı suretle fabrikanın pancar almakta olduğu sahada, şeker pancarı için lazım olan yıllık yağış yekunu yoktur". Alpullu fabrikası daha uygun iklim şartlarına sahiptir. Oysa "iklimin yağış faktörü bakımından Eskişehir'de şeker fabrikası kurmak doğru olmayacaktır".

Şeker fabrikaları ve ziraat sanatları ilgili bir diğer konu ispiroto üretimidir. İspiroto üretimi şeker pancarı artığı yanında bir çok tarımsal ürünün artığı kullanılarak üretilmektedir. Bunlar mısır, çavdar, patates, kamış, üzüm, incir ve

⁴⁹ Şeyda Ziya, "Türkiyede Pancar Ziraati ve Nadas", Dönüm, 11, 1933, s.10-13.

⁵⁰ Şeyda Ziya, "Şeker Pancarı ve İklim", Dönüm, 12, 1933, s.14-19.

diğer meyvelerdir.⁵¹ Diğer ülkelerin ürettikleri ham maddeleri işlediklerine dikkat çekilerek bizim de “ham maddelerimizi her memleketten ziyade kendimiz için işlemek” zorunda olduğumuzdan söz edilmektedir.⁵² Üretimi artırmak için de öncelikle tüketimi artırmalıyız. İspirto rakı yapımında, yakmakta, kolonyacılıkta ve sağlık işlerinde kullanılmaktadır. İçki tüketiminin artırılması “sıhhat ve ahlak düşkünlükleri”ne yol açacağından kolonya üretimi artırılabilir. Ayrıca üretim miktarını artırıp maliyeti düşürerek benzine karıştırılarak benzin ithalinin azalması sağlanabilir.⁵³

İspirto ham maddeleri ülkemizde yetiştiği için üretimin artırılması ispirto ithalatını da önleyecektir. Fakat üretim, şeker fabrikalarının bir yan kolu olarak buralarda üretilmek yerine “çiftliklerde” yapılmalıdır. Bu hem Avrupa ülkelerindeki gibi çiftlik üretimini artırarak çiftçinin ürününü kendisinin değerlendirmesini sağlayacak hem de artık ürünün çiftçi tarafından kullanılması olanağını doğuracaktır. Çiftlik üretim birimlerinin endüstriden fazla olması ziraat sanatlarını da geliştirecektir.⁵⁴

Ziraat Bürokrasisi

Dönüm, tarımsal gelişme ve ilerleme için “zirai teşkilata” önem vermektedir. Oysa ziraat bürokrasisi beklentilere cevap vermemektedir. Bunun başlıca nedeni de “kıdem” ve “neşet”in (yetişme) bürokraside bulunma ve yükselme için ölçü olmasıdır. Bu durum Cumhuriyet inkılaplarıyla bağdaşmaz görünmektedir.⁵⁵ İnkılaplar “yeni bir cihan telakkisi”ne ihtiyaç duymaktadır. Bu da yeni ölçüler getirmelidir. Bunlar “iş ölçüsü”dür. Ziraat bürokrasisinde kıymetlendirme yaşa, kıdeme, tahsile değil, iş’e göre olmalıdır.

Mevcut durumda “ziraatçiler, ilim adamları, idare adamları olarak iki sraya dizilmişlerdir”.⁵⁶ Oysa birbirlerinden yalıtılmış “ilim adamı” ve “idare adamı” yoktur. Kafalardaki “ilim adamı”, “bir hareket yapmaz ve icraat adamı değildir. O “düşünür, bilir, fakat düşündüğünü, bildiğini iş haline getirmez”. İdare adamı ise “okumak, ilimle uğraşmak ihtiyacında değildir, onun bilmesine lüzum yoktur. (...) İlim adamının hikmetlerini toplayarak iş haline getirecektir. (...) İdare adamı hüküm eyler, icra eder”.

⁵¹ Sait Tahsin, “Türkiye İspirto Vaziyeti. III-Ham Maddeler”, Dönüm, 5, 1932, s.8-12.

⁵² Sait Tahsin, “Türkiye İspirto Vaziyeti”, Dönüm, 3, 1932, s.11-14.

⁵³ Sait Tahsin, “Benzine İspirto Karıştırılması”, Dönüm, 1, 1932, s.10-15.

⁵⁴ Sait Tahsin, “Türkiye İspirto Vaziyeti. II-İstihsalat”, Dönüm, 4, 1932, s.12-16.

⁵⁵ Ş.R., “Vakıalar ve Düşünceler: Ziraatte Kıymet Ölçüleri”, Dönüm, 4, 1932, s.31-32.

⁵⁶ Vakıalar ve Düşünceler: İlim Adamı-İdare Adamı”, Dönüm, 7, 1932, s.39-40.

Dönüm'e göre "idaresiz "ilim adamı" bir derbederdir, ilimsiz "idare adamı"da bir cahildir. Bu ayırım bürokrati korumak için "uydurulmuştur". Tek bir yüksek insan tipi vardır: bu da "iş adamı" örneğidir. "Bir "karakter" olan ve kuvvetli bir irade sahibi tam bir "iş adamı"dır. (Bu) ilimde de, idarede de yapıcı ve yaratıcıdır. Çünkü onun idaresi ilimli ve ilmi de idarelidir".

KÖY VE EĞİTİM

Türkiye iktisadının temeli tarım, üstünde yükseldiği toplumsal kesim köylü olduğu halde köy, yeterince ilgilenilmiş bir olgu değildir. Köy hem ulaşım yetersizliği bakımından, hem de kafalarımızda "köye giden yol" belirsiz olduğundan unutulmuştur, gidilememektedir.⁵⁷ Köye giden iki şey vardır: tahsildar ve jandarma. Bunlar da "köye vermek için değil, almak için gelirler". Köyde hayat tekdüzelik içinde akıp gitmektedir.

Köyün kaderini değiştirecek düzenleme için "köy mektebi" önerilmektedir. Bu kurum "köylüye mukadderatın bir unsuru değil, mukadderata hükmeden bir "benlik" olduğunu anlatacaktır". Eskiden köyde mektep "islam çocuğu" yetiştirmek amacındaydı. Okur yazarlık şehirlie özgüdür sanılmaktaydı. "Köy mektebi" köyün maddi hayatına karışmamıştı. Köylünün okul anlayışının değiştiği ileri sürülerek, Anadolu'nun diğer eğitim kurumlarından önce "köy mektebi" istediği belirtilmektedir. Bu, köyü "içinden kımıldatmak için" gereklidir. Bunun yapılabilmesi için köy hayatı araştırılmalı, ithal bilgilere dayanılarak hareket edilmemelidir. "Köy mektebi, köylünün iş ve zevk hayatına eyilik ve güzellik götürebilmek için bizzat ve o iş ve zevk hayatı içine girmek mecburiyetindedir". Bu okul aynı zamanda "işine ve yurduna vurgun karakterler" yetiştirmelidir.

Önerilen eğitim modeli, Cumhuriyetin pozitivist ve laik anlayışıyla örtüşmektedir. "Mukadderatına hükmeden" köylü tipi Dönüm'ün tarımsal gelişme için gerekli gördüğü unsurlardan da biridir. Çünkü toplumların gelişmişliği, kitlelerinin "şahsiyetleşmesiyle" orantılıdır.⁵⁸ Toplum için geçerli olan "zümreler" için de geçerlidir. Ziraatte şahsiyet, "tabiata ve içtimai kuvvetlere hükmedendir". Ziraatçi "mutlak kullandığı unsurlara" esirse şahsiyet olamaz. Ziraatimizin geriliği buradan gelmektedir. "Biz maddesine yenilen ziraatçi istemiyoruz. Maddesine hüküm eden cabbar şahsiyetlere muhtacız".

⁵⁷ Muallim Nuri, "Köy Mektebi", Dönüm, 3, 1932, s.24-26.

⁵⁸ Şevket Raşit, "Ziraat ve Şahsiyet", Dönüm, 4, 1932, s.1-3.

Ziraat eğitiminde sık sık değişime gidilmesi ziraatın gelişmesini engelleyen bir unsur olarak görülmektedir. Dönem içinde bu tür değişikliklerden biri de Maarif Vekalet'inde kurulan komisyonun, köy okullarında öğretmenlik yapacak öğretmenlerin ziraat kursu ile yetiştirilmesi ile ilgili önerisidir.⁵⁹ Komisyonun çalışması "köycülük istikametinde inkişaf" olarak görülmektedir. Öğretmen okullarına ziraat dersleri konması, köy okullarında ziraat bilgilerinin öğretilmesi daha önce de denenmiştir. Fakat bundan "örnek, mücerret (karışık ve katışık olmayan) "vatanperver" yetiştirmek amacıyla vazgeçilmiş ve köy ve şehir okullarında bir örnek eğitime geçilmiştir. Şimdi ise "köy çocuğunu muhitinin iktisat unsuru haline getirme ihtiyaçları belirdi". Oysa "köylü nesillerin yetiştirilmesi kül halinde bir meseledir". Sekiz-on yaşındaki çocuklara ancak ziraat terbiyesi verilebilir. Köylünün eğitimi ile ilgili çabalar bir ilerleme olarak görülmekle beraber "ziraat tedrisatı" yaklaşımı yanlış görünmektedir. "Ziraat terbiyesi"ni de "köy nesline (...) ancak köyün hayatını bilen, anlayan, duyan ve yaşayan muallim verebilir". Dolayısıyla kurs alan öğretmenler bu işi yapamazlar. Köy çocuklarının çiftçi olarak yetiştirilmesi amaçlanıyorsa bu da kurs alan öğretmenlerle olacak bir iş olarak görülmemekte; bu iş "iktisadi ve içtimai bir mesele" olarak görülmektedir. Bunun için de "şuurlu bir köy politikası" istenmektedir.

Öte yandan "münevver"lerin köyü algılayış biçimi çok romantik bulunmaktadır.⁶⁰ Hükümet merkezinin Ankara'ya geçmiş olmasına rağmen aydın ve bürokratların köye ve köylüye bakışı değişmemiş, bu bakışı romantiklik ya da bilgisizlik belirlemiştir. Çünkü "Anadolu köyü üzerine yapılan bir tek tetkik" yoktur. Dolayısıyla bu bakış açısıyla "köy reformu"nun yapılması olanaksızdır.

Köyün ve köylünün içinde bulunduğu durumun iktisadi nedeni de açıklıkla ortaya konmaktadır. Bu iktisadi ilişkiler köylünün mevcut durumunu kabullenmesi sonucunu doğurmakta ve gelişmenin önündeki engellerden birini oluşturmaktadır. "Köyü işlemeden işleten" ve "köyü şehirde yiyen bir "arazi sahibi" sınıfı" ortaya çıkmıştır. "Köylü yavaş yavaş mülkünü kaybeden ortak "ecir" (ücretle çalışan gündelikçi) derkesine (anlama, kavrama) iniyor." Bu durum köylünün benliğini yitirmesine ve devletten "hak" değil "inayet" bekleyen bir konuma gelmesine yol açmıştır.

⁵⁹ "Memleket İçinde: Köy Mekteplerinde Ziraat Tedrisatı", *Dönüm*, 10, 1933, s.32-34. Köy okullarının gerekliliği konusu, istatistiki verilerle dayanılarak da ortaya konmaktadır. Bkz. Sedat Zaim, "İstatistikler ve Köyde Maarif", *Dönüm*, 4, 1932, s.23-26.

⁶⁰ M. Sadi, "Köy Nasıl Kurtulacak", *Dönüm*, 2, 1932, s.28-29.

Yapılacak şey "köyü kendi içinde kımıldatmaktır." Köy çocukları buldukları ortamda en iyi şekilde yetiştirilmeli ve köyün kaderinde söz sahibi yapılmalıdır. "Bizde köyü ancak köylü münevver kurtaracaktır." Bu bakış açısı ilerdeki yıllarda uygulama olanağı bulacak ve Köy Enstitüleri açılacaktır.

TARIMIN DİĞER SORUNLARI

Dönüm, tarımı doğrudan ya da dolaylı ilgilendiren hemen hemen her konuyla ilgili görüş belirtmiş ve bilgi vermiştir. Hayvancılık, meyvecilik, tohum ıslahı ve ziraatla ilgili araştırmalar, tarım teknikleri değinilen konulardan öne çıkanlardır.

Hayvancılık, ziraatin önemli bir kolu olarak nitelendirilmektedir.⁶¹ Ülkemizde yaygın bir uğraş olmasına rağmen, "nizamsız ve dağınık" olduğundan mevcut olan genişliğine ulaşamamıştır. Geriliğin nedeni de "çok zamandır bakımsız kalmasıdır". Hayvancılık o kadar önemsenmektedir ki, endüstri ile kıyaslanmakta ve endüstriye verilen önemin yarısı buraya verilseydi "Türkiye bundan daha çok kazanırdı" iddası öne sürülmektedir. Hayvancılığın içinde bulunduğu durum göz önüne alınırsa geliştirilmesi gerekmektedir. Bu aynı zamanda ziraatin de gelişmesi demektir.⁶² Her şeyden önce ülke topraklarından tam yararlanmayı (mera ve çayırların kullanılması) sağlayacak, gübre kullanımını ve çeki gücünü arttıracaktır.

Meyvecilik de hayvancılık gibi ziraatin geliştirilmesi gereken parçalarından biridir. "İklim şartları, arazi şekilleri ve toprak kabiliyetleri" nedeniyle ülkemiz meyveciliğe elverişlidir ve çok çeşitliliğe sahiptir.⁶³ Hatta bazılarında yarı monopol durumundadır. Bunun için "meyveciliğin ilerlemesi" ve bir "servet kaynağı haline getirilmesi" gerekmektedir. Bunun için önceliğin "yetiştirme tekniğinin" iyileştirilmesine verilmesi doğru olmayacaktır. Asıl sorun meyvelerin büyük bir kısmının satılamamasıdır. Satılanlar ise "değer fiyatına" gitmemektedir. Hareket noktası "satış" olmalıdır. Bu noktadan bakıldığında sorunlar standartlaştırma, ambalajlama, taşıma kusurları, taşıma ücretlerinin yüksekliği, en mühimi de ticarettir. Çünkü "meyve ticareti en bozuk ve nizamsız ticaretlerden biridir". Ticaret yeni pazarlar bulmalıdır ve bunun için de propaganda ve reklama önem verilmelidir.

⁶¹ Şevket Raşit, "Türkiyede Ziraatin Rükünlerinden: Hayvancılık", Dönüm, 9, 1933, s.5-10.

⁶² Şevket Raşit, "Türkiyede Ziraatin Rükünlerinden: II-Hayvancılık", Dönüm, 7, 1932, s.1-6.

⁶³ Şevket Raşit, "Türkiyede Meyva Meselesi", Dönüm, 12, 1933, s.5-9.

Ticaret büyük bir genişliğe sahip olmadığı için ziraat üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Var olan ticaret de büyük sorunlar taşımaktadır. İç ticaret "ziraatle münasebetlerinde "intizar"ından (bekleme, gözleme) para kazanır. Yani onun sanatı içindeki hareketi değil, sabırla beklemesi gelir, getirir". Köylünün saflığından yararlanarak onu istismar eder. İç ticaret, "müşterisini aldatarak yaşayan bir ticarettir". En iyi ürünü, en düşük fiyata alarak düşük karla komisyoncuya verir. Bu nedenle kendisi de büyüyemez. Komisyoncular (önceleri bunlar Ermeni, Rum ve Yahudi idiler) bu nedenle kısa sürede zengin olmaktadır. Dış ticaret de yabancıların kontrolü altındadır. Son yıllarda "dış ticaretimizde yepyeni bir yön" görülmesine rağmen, büyük limanlarda yine yabancı unsurlar etkilerini artırmaktadırlar. Yapılması gereken dış ticaretin eski pazarları kendine bağlaması, yeni pazarlar kazanmasıdır. Zirai mallar standartlaştırılmalı, garantisiz ve hilesiz verilmelidir. Dış ticaret zirai ürünlerin sürümünü sağlamazsa ziraatten bir atılım beklemek de boşuna olur.

Tarımsal ürünlerin niteliklerinin geliştirilmesinde ve ülke şartlarına uyumunun sağlanmasında tohumun önemli bir rolü vardır. Bunun için üç aşamalı bir örgütlenme gerekmektedir. Bunlar yeni bitki türlerinin bulunacağı ya da ıslah edileceği ıslah ve deneme istasyonları, bulunan türe en uygun yetiştirme tekniğinin araştırılacağı ve köylüye gösterileceği deneme tarlaları ve ıslah edilen tohumların yeterli miktarda yetiştirileceği üretim çiftlikleridir.⁶⁴ Ülkemizde bu sistem belli bir plan doğrultusunda hayata geçirilmemiş, zaman içinde gelişmiştir. 1925-1940 döneminde ülkemizdeki Tohum Islah ve Deneme İstasyonları, Deneme Tarlaları ve Tohum Üretim Çiftlikleri sayısı onbeştir.⁶⁵ Deneme tarlalarının kuruluşuna 1935 yılında Ordu'da başlanmış, bunu 1937'de Çorum ve 1940'da Erzurum (yem bitkileri) izlemiştir. Oysa bu konu 1932'de Dönüm'ün gündemindedir.⁶⁶

Tarım ürünlerinin dünya piyasalarında rekabet edebilmesi için aranan üstün özelliklere sahip ve ucuz olması gerektiğinden hareketle, ziraatteki temel prensibin ucuz ve iyi mal üretmekten geçtiğini belirtilmektedir. Kaliteli tohumun önemi burada ortaya çıkmaktadır. Bunun çözümü de "tecrübe tarlalarında" görünmektedir. Bu tarlalar, Türkiye'nin doğa ve iklim koşulları göz önüne alınarak kurulmalı, "nevi tecrübeleri, hastalıklara, kurağa, soğuğa, mukavemet tecrübeleri, erken yetiştirme, gübreleme, muhtelif toprak işleme

⁶⁴ Tekeli, İlkın, a.g.m., s.46.

⁶⁵ Bkz. Tekeli, İlkın, a.g.m., Tablo1., s.47.

⁶⁶ Enver Hakkı, "Tecrübe Tarlaları", 1, 1932, s.16-18.

tarzları, münavebe, muhtelif ziraat tarzları ve şartları, tımar, maliyet ve randeman meseleleri gibi ilmi, tatbiki, iktisadi meseleleri" ele almalıdır.

Tecrübe tarlaları, tohum ıslah istasyonlarının yapığı çalışmaların genelleştirilmesi (tamim) ve yaygınlaştırılmasını (teşmil) sağlayacak teşkilatlar olarak görülmektedir. Bunların kuruluşunu da asıl olarak devletin üstlenmesi gerekir. Yer seçiminde ise ıslah istasyonlarının yakını, benzer iklim özellikleri gösteren yerler, "ekistrem iklimler" ve merkeze uzak ama "ziraat itibarı ile mühim" yerler göz önünde bulundurulmalıdır.

Kurulacak tarlalar "memleketin içinde bulunduğu mali ve iktisadi müşkilat da göz önünde bulundurularak" fazla sayıda olmamalıdır. Üreticileri de işin içine çekmek için, "birkaç sene sonra bunların masraflarına artık faydelerini görüp taktir edecek olan mahalli teşkilatları (ziraat odaları, köy sandıkları) iştirak ettirmek ve bu suretle tasarruf edilecek miktarla yeniden birkaç tane tesis etmek" yoluna gidilmesi gerektiği görüşü savunulmaktadır.

Değinilen konulardan bir kısmı da tarımın teknik sorunları ile ilgilidir. Hamızların (asit) kimyasal yapısı, Türkiye ikliminin özellikleri, iklimin toprak işleme üzerindeki etkileri, şarap yapımı ve sorunları, incir kurdunun incir üretimine zararları ve mücadele yolu, tütün yetiştirilmesi ve satışı, ülkemizde yetiştirilebilecek bitki ve hayvan türlerinin tanıtımı, amerikan asma fidanlıklarının işlevleri, bira üretimi ve biralık arpa cinslerinin geliştirilmesi, soma (kuru üzüm ve incirden elde edilen rakı hammaddesi) üretimindeki sorunlar, portakal zararlıları, ceviz kütüğü sorunu, fındık ihracı, mısır, patates, hayvan yemi, sirke üretimi ile ilgili yazılar ele alınan teknik konuların zenginliğini göstermektedir.

Köyün toplumsal yaşamdaki yeri, köy hayatı, köy çocuklarının ve köy öğretmenlerinin sorunları, köylüde hesabilik, köy sağlığı, köy odasının işlevi, köy imamı ve muhtarının konumu, Ankara'nın yeşillendirilmesi ve sularının nasıl kullanılacağı dergide yer alan diğer konular olmuştur. Ayrıca düzenli olarak yayınlanan "Memleket Parçaları" sayfasında illerin tanıtımları yapılmakta, "Komşu Memleketlerden" ve "Memleket İçinde" başlıkları altında da komşu ülkelerden ve ülke içinden ekonomi haberleri verilmektedir.

ON YILLIK TÜRKİYE ZİRAATİNE BAKIŞ

İncelememizi sonlandırdığımız Dönüm'ün onaltıncı sayısı, Cumhuriyetin onuncu yılına denk gelmesi dolayısıyla, bu tarihe kadar uygulanan tarım

politikalarının eleştirisini yapan bir yazı yayınlamıştır.⁶⁷ Osmanlı Devleti'nin tarıma bakışı ile başlayan yazı 1933'e kadar olan dönemde tarım alanındaki belli başlı uygulamaları ve çözüm önerilerini kapsamaktadır. On yılın bu genel değerlendirilmesinin çözümlenmesi, Dönüm'ün bakış açısını derli toplu ortaya koymak bakımından hayli yararlı bilgiler vermektedir.

Osmanlı için ziraat sadece bir gelir (aşar) kaynağıdır. İktisadi bir "idrak" olmadığından "devletin belli başlı bir iktisat politikası vardı denemez". Zaten içinde bulunduğu durum (devletin zaafları ve "türlü ahitlerle" (kapitülasyonlar) bağlanmış olması) bağımsız bir iktisat politikası takip etmesini engellemekteydi. "Ziraat bir tabiat işi idi, bir devlet işi değildi".

Savaşlar ve bu nedenle yapılan müsadereleler çiftçinin elindeki iş vasıtalarını çekip almıştı. Öte yandan köylünün silah altına alınması, doğal afetler, devlet yardımının olmaması zirai kalkınmaya olanak bırakmamaktaydı.

"Anadolu harbi"nden sonra "Osmanlı devleti, idari, siyasi ve içtimai sahalarında radikal bir şekilde tasfiye edildi". Bunların "köklü, temelli ve ahenkli olabilmesi için", yapılan tasfiye ve yeniliklerin "iktisadi hayatımızda da tatbikleri bir zarurettir". Türkiye bir ziraat memleketi olduğundan "Osmanlı imparatorluğundan kalan ziraatin tasfiyesi, yeni Türkiyenin, geçen on yıla girerken asıl büyük iktisadi davası idi".

On yılın sonunda "aşar"ın kaldırılması hariç, "arazinin mülkiyeti meseleleri, veraset işleri, vergiler vaziyeti, bugün de tasfiye edilmemiştir.(...) Halbuki yeni Türkiye'ye uyan, yepyeni ziraat için, yepyeni mevzuat lazımdı".

1924 yılında Ziraat Vekaleti'nin kurulması, 1928 yılında İktisat Vekaleti ile birleştirilmesi ve 1931 yılında Ziraat Vekaleti'nin yeniden kuruluşu zirai işleyiş ve gidişi "çok derin" etkilemiştir. Fakat hala (bir çok denemeye rağmen) "Türkiye kendine uyan, temelli ve şumullü bir ziraat teşkilatı kuramamıştır". Eldeki teşkilat, Osmanlı İmparatorluğu'nun "ziraat mekanizmasından" başka bir şey değildir.

1922 yılında başlayan ve 1924'te 12 orta ziraat mektebi açılması ile devam eden ziraat mektepleri çabası 1927'de sona ermiştir. Oysa bu okullar ziraate yeni bir canlılık ve umut getirmiştir. Bursa'daki hariç orta ziraat mektepleri ve Halkalı Ziraat Mektebi'nin kapatılmasıyla "sarf edilen emekler heba" olmuştur.

⁶⁷ Şevket Raşit, "On Yılda Türkiye Ziraati", Dönüm, 16, 1933, s.1-14.

1930’da ziraat mekteplerinden dördü açılmıştır. Amaç “ameli çiftçiler” yetiştirmektir. Bunlar kısa süre sonra ziraat lisesi haline getirildi. Fakat mahiyetleri tam anlaşılamadı. En son yapılsa Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün kuruluşudur. On yılın başında ağırlık orta mekteplerdeyken şimdi yüksek öğretime kaymıştır. Birine önem verilirken diğeri ihmal edilmiştir. Bunun nedeni de ülke şartlarının düşünülmemesi ve bütünü değil parçanın ele alınmasıdır.

İstasyon ve araştırma müesseseleri kurmak “ziraat tekniğini düzeltmek arzusundan doğmuşlardır”. Fakat bu da bir bütün halinde düşünülmemiş, “tohum ıslah istasyonlarına” saplanıp kalınmıştır. 1926’da Eskişehir’le başlanmış bunu Adana, Adapazarı, Yeşilköy, Edirne ve Ankara izlemiştir. Fakat bu müesseseler için “genişliği ve derinliği”ni kavrayamamışlar ve önemlerini kaybetmişlerdir. 1923’de kurulmaya başlanan fidanlıklar da aynı akibete uğramıştır. Bu olumsuz sonuçların nedeni, “ziraate yeni ve kuvvetli mevzuat verilmeden, kullanışlı ve yararlı bir teşkilat meydana getirmeden, dağınık bir tesisat hareketi” başlatılmasıdır.

On yılın içinde çiftçinin çabası ile “zirai istihsalat”da bir artış görülmüştür. Bu dönemde ziraati kemiren “dert” satıştır. Köylünün mahsulleri alıcı bulmakla beraber, satıştan “köylü bir şey kazanmıyordu”. Pazar organize edilmemişti ve “orta ticaret türk köylüsünü insafsız bir şekilde istismar ediyordu”. Bu sorun çözümlenemedi. Ürünler dışarıda alıcı bulduğundan “içerdeki satış bozukluğu” görülmedi. İhracat için üretim artışı amaçlandı. 1924-25 yılları bunun uç örneğidir. Bunu için de gözler “teknik vasıtalarla dikildi”. Makineleşme politikası ortaya çıktı. Bu uğurda “ Türkiye dehşetli emek ve (...) para sarfetmiştir” Ziraat makinelerinde gümrük muafiyeti, traktör kullanımının yaygınlaştırılması, mazot indirimi harcamaların yapıldığı yerlerdir. Bu çabalara dünya buhranı geldi “çarptı”. 1928’de başlayan fiyat düşmeleri ve “pazar bozgunu” (pazar tıkanıklığı, düşük fiyatla bile ürünün satılmaması) makineleşme hareketini durdurdu.

Şimdilerde üretimin sınırlanması anlayışı yaygınlaşıyor. Oysa “Türkiye ziraati haddi zatında yetiştirebileceği kadar istihsal edememektedir. Onun için bizdeki pazar vaziyeti mutlak istihsal fazlalığından çıktı denemez”. Sorun “pazarın organize olunmaması ve satışın bozukluğudur”. “Pazarın teşkilatlandırılması ve satışın düzene konulması”, dış ticaretin canlandırılması, “ham ziraat mahsullerinin memleket içinde işlenmeleri” ve “kıymetlendirilmeleridir”.

Ziraatte yetişmiş eleman sıkıntısı nedeniyle 1924'ten itibaren yabancı uzmanlar (Macaristan ve Almanya'dan) getirilmiştir. Devlet bu iş için "bugünkü servetimizle ölçülemeyecek derecede muazzam bir fedakarlık" yüklenmiştir. "Ziraat alemi" de bunu iyi anlamaktadır.

Bütün bu yapılanların temel eksikliği, ziraate bütüncül bakıştan yoksun olması, ayrıntılarla uğraşmasıdır. Bunlar "çiftçiliğimizin ön işleri" olmadıkları gibi, yapılanlar arasında da bir uyum yoktur. Yeni bir iş, eskisini bozmakta, işe başlarken sahip olunan şevk ve enerji kısa sürede yok olmaktadır. Sorun "kuvvetin ve hareketin ziraatimizin ana davalarına çevrilmiş olmaması"dır. Ziraatte yapılacaklar bir "kül" halinde ele alınmalı, ziraatin içinde bulunduğu koşullar iyi bilinmelidir. Öncelikli sorun "satış"tır. Köylünün "kötü vasıtalarla" yetiştirdiklerini "değer fiyatına" satabilmesi için "satışın organize" edilmesi gerekir. Ürünler işlenerek "kıymetlendirilmeli"dir. Böylece "köylünün eline para geçecek ve bu para ile istihsal tekniğini düzeltebilecektir". Diğer "büyük zaruret" ise "reform"dur. Bunun için önce mevzuat değiştirilmeli, sonra teşkilat bu yeni mevzuata göre oluşturulmalıdır.

SONUÇ

Sanayileşme çabalarının hız kazandığı ve planlama yolu ile kalkınma yönteminin benimsendiği otuzlu yılları, tarım kesiminde uygulanan politikalar açısından aynı derli toplu bakış açısının olduğu yıllar olarak nitelendirmek hayli zordur. Tarım politikaları bütüncül bir bakış açısının ürünü olmaktan çok, deneme-yanılma ağırlıklı olmuştur. Bu durum tarımda sanayiye benzer biçimde hızlı bir kalkınma ve değişimin ortaya çıkmasına engel olmuştur.

Bu yıllar aynı zamanda tek partili yönetim dönemi olarak da nitelendirilmektedir. Devlet ekonomiyi denetime aldığı gibi siyasi yaşamı da kontrol altına almıştır. Fakat bu gelişmelere rağmen cumhuriyetin siyasi-ideolojik ve iktisadi sorunları ile ilgili söyleyecek sözü olan çevreler, çıkardıkları dergiler aracılığı ile görüşlerini açıklayabilmişlerdir. Dönüm dergisi tarım politikalarını eleştirmek ve yönlendirmek amacıyla çıkan kendi alanındaki en önemli dergi olmuştur. Dönüm'ün önemi sadece tarıma ilişkin politika önerileri ve teknik sorunlara verdiği önemden gelmemektedir. Dergideki yazılar, batılılaşmaya/modernleşmeye, toplumun düzenlenmesine, köy ve köy yaşamına yaklaşımda ideolojik bütünlük göstermektedir. "Dava dergisi" olarak nitelendirilmesi de bundandır.

Dönüm'ün sorunlara bakışındaki yöntemi, sorunu bir bütün olarak ele almak ve bütünü oluşturan parçaları göz önünde bulundurmaktır. Buna uygun olarak tarım politikalarıyla ilgili temel eleştirisi, bütüncül politikaların olmayışıdır. Bu nedenle uygulanan politikalar çoğu kez kişisel kararlar ve uygulamalar olarak nitelendirilmiştir. Tarımın alt dalları arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurulmadığından, uygulamalar bir alanda başarılı olurken diğer alanların gelişmesini engelleyebilmiş ve tarımsal yapı dağınık ve kopuk yapısını korumuştur. Bu da dönemin temel iktisadi faaliyeti olan tarımın gelişmesini yavaşlatmıştır.

Tarım politikalarındaki bu eksiklik bilimsel bakış açısının yerleşmemesinin bir sonucudur. Dönüm, bu eksikliği ve bilimin önemini sürekli vurgulamıştır. Dergin özgün bakış açısı ve söylemi en açık biçimde burada karşımıza çıkmaktadır: "memleket ilimciliği". Bu kavram Dönümcülerin kritik kavramıdır ve batıya bakıştan, tarımsal yapının çözümlenmesi ve önerilen politikalara kadar belirleyicidir.

"Memleket ilimciliği" ülke şartlarını temel belirleyici olarak görmekte ve Cumhuriyetin özgün toplumsal yapısının kendine özgü bir gelişme çizgisi ve toplum biçimi oluşturacağı sonucuna varılmaktadır. Bu nedenle Batı ile ilişkilere ihtiyatlı bir yaklaşım sergilenmektedir. Batı, ülkenin gereksindiği tekniğin alınacağı bir merkezdir. Bunun dışında Batı'dan alınacak bir şey yoktur. Tekniğin alımıyla ilgili de önemli kayıtlar konmaktadır. Batı'nın ürettiği her teknik ilerlemenin alınması "taklitçilik" olarak görülmekte ve tekniğin ülke şartlarına uygunluğu ve bu şartın tekniği değiştirmesi üzerinde durulmaktadır.

Batı'nın olumsuz bir imge olarak algılanmasında sınıflı toplum yapısının etkili olduğu görülmektedir. Sınıf olgusu, toplumsal çatışmanın ve bozulmanın başlıca nedenidir. Oysa Anadolu'nun iktisadi yapısının özgünlüğü bu olgunun ortaya çıkmasına olanak vermemiştir. Bu da sınıf çatışmalarını ortaya çıkmadan önleme olanağı vermesi bakımından büyük bir avantaj olarak görülmektedir. Halkçılığın toplumsal şartlarının varlığı bu çözümlenmenin vardığı doğal bir sonuç olmaktadır. Önerilen tarım politikalarının temel amacı da bu yapıyı korumaya yönelik politikalarlardır. Küçük üreticiliğin korunması bu politikaların ana eksenini oluşturmaktadır. Tarım tekniklerinin geliştirilmesinden üretimin artırılmasına, ihracata yönelik üretim yapılmasından fiyat istikrarının sağlanmasına kadar yapılacak her şey, sınıfların ortaya çıkmasına engel olacak küçük üreticiliğin korunması ve geliştirilmesi bağlamında düşünülmektedir.

1930'lar Türkiyesinde, uygulanan tarım politikalarına getirdiği eleştiriler ve öneriler ile öne çıkan Dönüm, "memleket ilimciliği", olaylara bütüncül bakma, ülke şartlarını göz önünde bulundurma ve bunlardan hareketle ülkeyi tanıma ve tanıtma çabalarıyla "özgün" bir fikir dergisi olmayı başarmış ve hak etmiştir.

Abstract
A "DÖNÜM" POLICY⁶⁸

H. Cevahir Kayam

In 1930s, government intervention to economic life in Turkey has increased. Etatism has taken effect and industrialization has become the main goal. Government policies including direct investments were directed to achieve industrialization. The first stage of industrialization has focused on domestic production of primary consumer goods, which are dependent upon agricultural produce as the major input. Being the source for capital transformation to manufacturing, agricultural sector provides the raw materials for industrial production and therefore, it should not be neglected. Hence, in this period, agricultural policy has become one of the most important debate issues.

In the early years of the Republic, apart from the administrative community, periodicals provided a medium where ideas were debated and developed. Similar to *Kadro* -a journal set forward to formulate the political ideology of the Republic-, *Dönüm*, another journal, declared its aim as directing the agricultural policy and has become the main periodical concerned with agriculture. The purpose of this paper is to analyze the ideas, suggestions for and criticism of agricultural policies published throughout the etatist period in that journal.

Dönüm, believing that agricultural development could only be achieved with scientific efforts and improvements, argues that efforts for that purpose should be managed taking country-specific conditions and requirements into consideration. This would allow the choice of production methods and decisions on product diversification to be made properly keeping efficient use of resources in mind. Agricultural production and modernization of the country could only be possible with this type of efficiency approach. This paper, additionally, evaluates the efforts of the journal in directing the modernization of agriculture.

Keywords: Agriculture policy, development, Turkey

Anahtar sözcükler: Tarım politikası, kalkınma, Türkiye

⁶⁸ *Dönüm*, name of the journal, means 1000 m². It also means a turn or revolution.

